

názatlansága, az „áttételesítés” célzatossága csökkenti a drámai feszültséget, s annak mintegy latens vonulatát adja a művilágon belül. „(...)itt azt próbáltam meg, meglehetősen tudatosan, hogy a gondolat síkjára helyezzem a hangsúlyt, azt akartam, hogy a darab ne cselekményes mesében elmondható történetfűzér legyen, hanem a cselekvések fejessenek ki gondolatokat” – mondja erről maga Örkény.(16)

Elmélyültebb megközelítéssel a mű kétszintes drámának(17) tekinthető. A dráma absztrahált, konnotatív értelmezése szerint a belső művilág két szintből tevődik össze: az egyik a „valódi vasutasvilág”, amely a ráció szféráját vonzza, a másik a fanatizmus szintje, az emóciók vonzata, a megcélzott ügy, amely gyakran öncélúvá sikeredik, mint itt és most. Ebben a létmódban a drámai szituáció akkor állhat fenn, ha a két szint egymásra vonatkoztatottsága változást idéz elő, vagy a változás lehetőségét hordozza bármely drámai alakban, amely a két szint határán mozog, cselekszik vagy potenciálisan véghez vihet tetteket. Úgy látjuk, a mű olyan élettényt dolgoz fel, amelyet leginkább „az ember összeforrottsága művével” Lukács György-féle megfogalmazásával jellemezhetünk. A Vérrokonok ezen a tengelyen kapcsolódik a történelmi-társadalmi szféra értékeihez, illetőleg így lesz az említett élettény eredője annak a kapocsnak, amely az individuálok, nemzedékek, csoportok -"vérrokonok" – vagy az egész társadalom identitástudata között van. „Talán úgy született az egész, hogy amiképp van vasúti hierarchia, úgy létezik egy nemzeti hierarchia is. Tehát ahogy találunk alacsonyabb és magasabb beosztású vasutasokat, úgy sorakoztathatók egymás mellé a magyarok, a magyarabb magyarok, sőt a legmagyarabb magyarok is. Hogy ki kicsoda: mi jelöljük -e ki magunkat, vagy mások neveznek -e ki bennünket – erre ad választ a komédia, amelyben végül is a mi magyarságtudatunknak a lényegét próbáltam feltárni.”(18) A műalkotás elvonatkoztatott, esszéisztikus tartalma azonban továbbvihető, a magyarságtudatnál szélesebben és általánosabban is értelmezhető (minden más nemzeti azonosságtudat és egyéni azonosságtudat irányába). A mű eszmeisége a kétszintes dráma műfaját evokálta, mint társadalomhoz illő formát: „A forma (...) a legmagasabb absztrakció, a tartalom sűrítésének legmagasabb formája, meghatározásainak kiélezése, az egyes meghatározások közötti helyes arány helyreállítása, az élet azon ellentmondásai közötti foglalatosság-hierarchia kihegyezése, amelyet a műalkotás tükröztet.”(19)

Az író a komédiát említí ugyan műfaji megnevezésként ám ennek mi fentebb ellentmondunk. Mint esztétikai minőséget sem húzhatjuk rá egyértelműen a komikus értéket erre a drámára, mert erős tragikusság hordozója is. Mint más Örkény-művek, az a dráma is az abszurd/groteszk minőség és szemlélet szerint világítja meg az életjelenségeket. Ez a keserű ironikus/önironikus látásmód a legjellemzőbb Örkény „szépséglátására”, ezzel közelít egymáshoz látszólag távoli jelenségeket, s így közelíti hozzánk is mindazt ami kívülünk és bennünk – önmegvalósításunkat szolgálva – létezik.

LACZKÓNÉ ERDÉLYI MARGIT

A fiatal Babits világszemlélete

A költővé érett *Babits* esetében nyilván beszélhetünk kiforrott világnézetről, egyéni lét-filozófiáról, sorsvallató hozzáállásról. A fiatal Babitsnál – s persze bármely ifjú értelmiséginél – még nem lehet világnézetről szólni! Még nem lehet határozott véleménye, álláspontja a környező valóságról, még az olvasottak hatásának keresztüzésben kezd formálódni, rétegeződni saját élményanyaga, szemlélete. Ezért helyénvalóbb ha csak a fiatal Babits *világszemléletéről* beszélünk, és azt próbáljuk meg az alábbiakban körüljárni, ki-mutatni. Természetesen – a későbbi alkotások ismeretében – felfedezhetünk olyan jeleket, jelenségeket, amelyek az ifjúkori tapasztalatok, felhalmozott olvasmányélmények, bölcseszemek lenyomatai, másrészt arra is fényt deríthetünk, hogy az életkor tavaszán ben-

ne kisarjadó felfogások, élet- és világszemléleti motivációk milyen mértékben vetítik előre, jelzik az elkövetkezendő tartalmi-filozófiai vonatkozásait.

Az ifjú Babitsra a látszat ellenére is nagy befolyással volt származásának tudata. „Magyar vagyok, magyar nemesi családból származom (igen büszke vagyok rá) úgy apai, mint anyai részéről...” – írja 1906-ban egyik levelében *Kosztolányi Dezsőnek* (1). „Apám volt az első, aki az állam szolgálatába lépett, de még ő is valóságos típusa volt a magyar úrnak és jogásznak. S én, aki úgy életpályámmal, mint nagyrészt műveltségemmel is (bár apámnak is – igaz, hogy csak tudományos téren – nagy modern nyugati műveltsége volt) annyira elszakadtam a családi tradíciótól, az évszázados szellemtől, napról napra jobban érzem, mily természetes és szoros folytatása vagyok becsületes magyar őseimnek.” *Adyhoz* hasonlóan Babits is szakít osztályával, Adytól eltérően ő nem tud szemléletileg is teljességgel elszakadni tőle. És ezek az arisztokrata reminiszcenciák hosszú ideig meghatározói maradnak életfelfogásának, világszemléletének, s tökéletesen talán nem is tűnnek el soha... Élete végén jegyezte le egyik esszéjében, hogy sokáig foglalkoztatta őseinek a címere, s hogy milyen hatással volt rá, amikor idős korában felfedezte ennek pontos leírását: „bevallom, bennem is felébredt a kegyeletnek nevezett hiúság...” (2). 1923-ban pedig így nyilatkozott származásáról: „Az úgynevezett történelmi osztályból származom, anyagi és apai őseim régi nemesek, megyei tisztségeket viseltek...” (3). *Móricz Zsigmondnak* meg így vallott erről: „az én őseim előkelő magyar nemes család.” (4) Felesége, *Török Sophie* megemlékezik *Első szekszárdi utamról* című irásában emlékezik meg arról, Babits az „ősök képét könyvtárában akasztotta fel, s majdnem gyerekes büszkeséggel szokta látogatóinak megmutatni: ez a dédapám és dédanyám!”

Tehát származásának tudata és az elődeinek rangja mindenképpen maradandó nyomot hagyott a gyermek, illetve az ifjúvá serdülő Babits lelkületében. A szellemi hovatartozás öröksége olyan érzelmeket, érzéseket alakított ki benne, amelyek szemléletének fejlődését, későbbi világnézetének kikristályosodását is megszabták. Talán ennek a hatásnak is tulajdonítható, hogy egészen másként alakult Ady és Babits sorsa, költői pályája, magatartása. Ady, aki szakított családjának előéletével, a harcos, forradalmi megszállottság poétája lett, Babits, aki nem tudott teljesen elszakadni a nemesi hagyományoktól, más utat követve jutott el a pogári-humanista „elefántcsonttorony” költészetig!

Az ősök nimbusza, nem törvényszerűen, de valahol összefüggésbe hozható a szabadságharc fogalmával is. Ady az elődökben nem a nemesi vért becsülte, hanem a lázongó indulatot, a forradalmas lendületet. Ezért szólt elismerően az arisztokrata *Rákóczi-ról, Wesselényiről*... S ezért vallotta magát büszkén „*Dózsa György* unokájának”. Babits nem a nemzet hősei közt kutatott, ő a család felmenői között lelt példaképet szabadságharcos magatartásra.

A *Kelemen* nagyapa honvéd főhadnagy volt a szabadságharcban, s a nagyapa sógora, *Ujfalusy Imre* a forradalom századosa volt, aki később a függetlenségi mozgalmak tevékeny résztvevője lett, s elnöke a Tolna megyei függetlenségi pártnak (5). „Egész életében egy fő gondolat töltötte be, a független magyar haza – jellemezte őt *Szabó Lőrincnek*. – Tőle kaptam mindig ilyen könyveket: *Aradi vértanúk albuma, Forradalom negyvennyolcban* stb. – A nemesség hősi hagyományai eleven éltek a családban. A fogékony fiút negyvennyolc szellem lengte körül. Még nem tudta, hogy a szép jelszavak értelmüket veszítették, s a hősi múlt rögeszmés emlegetése voltaképpen tehetetlenséget és cselekvésképtelenséget takar. Mégis, a dicső múlton való borongás nem hevített benne forrongó indulatokat, ő a letűnt századokból nem Dózsaért és *Petőfiért* lelkesedett, hanem *Aranyt, Berzsenyit és Vörösmartyt* tekintette követendő mintának. Ez a szemlélet valószínűleg a szekszárdi közszellemből is ráragadt. Szüvővárosát a józanság, az óvatos, higgadt cselekvések jellemezték. Itt a kuruc időknek jóformán semmiféle nyoma nem maradt. Mintha más történelmi és társadalmi erők hatottak volna errefelé! Igaz, Babits tisztában volt azzal, hogy a századelő magyar társadalma megrekedt a konzervativizmus, a stagnálás, a feudális maradiság szintjén, s a renyhesség, a vidékiesség, a parlagiasság nyomja rá bélyegét erre az állapotra. „A mi korunk, az Adyé – írja –, sokban kényszerű és szükséges reakció volt az elposhadt és hamisság vált népiesség és magyarság ellen. De régen rmélett már formauntság ködén s izmusok útvesztőin keresztül, a népi formák feltámasztása s korszerűvé tétele, mint legfőbb, legnehezebb és legszükségesebb fel-

adat. „(6) De a tisztánlátás Babitsnál nem társult mélyreható vagy szociális reformigényekkel. Ő a változtatás szükségességét elsősorban a művelődési életben, az irodalomban tartotta fontosnak. Éppen ezért a *Május huszonhárom Rákospalotán* is nem a forradalmár lázongását, hanem csak a jóérzésű humanista döbbenetét, tiltakozást sugallhatja! Nem véletlen, hogy *József Attila* korában Babits lírájából szinte teljességgel hiányzik a harcos hang, a közösség gondjait, vágyait megszólaltató bátor kiállítás.

De magányra, magába zárkózásra való hajlamát nem csupán a forradalomtól való idegenkedésének kell tulajdonítani. Gyermekkor, családjának szűkebb környezete, anyjának szeszélyes, beteges természete leglább olyan mértékben meghatározta jellemének kialakulását. A játszótársak nélkül nevelkedett kisfiú félénkebb és szeszélyesebb volt kortársainak átlagánál, és riadtságát, tétováságát, rendkívüli érzékenységét, szorongását minden bizonnyal a „családi körből” hozta magával. Ezt a lelkiállapotot rögzíti voltaképpen *A lírikus epilógjában* is.

Babits irodalommal kapcsolatos első élményei pesti tanulóéveinek kezdetére esnek: „Emlékszem egy mesedélutánra, melyen *Mikszáth* és *Pósa* is szerepeltek. Nem jól értettem, amit mondtak, mert a Vigadóban voltam, és nem hallottam. Roppant érzelmi dolgokat keltett fel bennem minden novellaféle. A verset unalmasnak találtam...” (7). Érdekes, milyen véleménnyel volt a versről! Olvasmányait illetően ezt írta: „Az első könyv, amit olvastam, *Madarassy László Mari és Tamás* és *A majomkirály* című regényei voltak. Máig sem volt reám nagyobb hatással olvasmány!” (8). Diákkorában az összes tanult tantárgyak közül a magyar nyelv és a klasszikusok érdekelték a leginkább. Magyartanárai közül *Mócs Szaniszló*, majd *Greksa Kázmér* volt rá nagy hatással. Greksa az önképzőkör elnöke is volt, ahol Babits sokat szerepelt mint bíráló, szavaló, versfaragó. Már itt kitűnt irodalmi rátermettségével, tehetségével. Egyik rövid önéletrajzában azt írta, hogy ötödik gimnazista korában kezdett különösebben érdeklődni a magyar irodalom iránt: „*Jókai* olvasása a népiesnek bámulását, majd a nemzeti költőkhöz vezetett, akiket ugyan szemelvényesen már gyermekkorom óta ismerek. Arany János lett az, akit már ekkor leinkább megkedveltem, s az ő hatalmas költészete azóta sem szűnt meg soha folytonos bámulatom és élevezetem tárgyát képezni.” (9). Erre az alapra rétegződött később a magyar és a világirodalmi klasszikusok műveinek olvasmányélménye, amiből majdan a poeta dictus rendkívül intellektuális lírája bontakozik ki.

„Fiatal koromban általában prózaíró voltam, verset csak sokkal később kezdtem írni” – vallotta költő korában (10). Előbb elbeszéléseket írt, s a közben a történelem felé fordult érdeklődése. Jellemző, hogy a *Hunyadi-ház* címmel történelmi regénynek fogott neki (töredékben fenn is maradt)! Az önképzőkörben történelmi és irodalmi tárgyú értekezésekkel szerepelt, *Rákóczi György* koráról, *Mikes* leveleiről, *Vörösmarty* nyelvezetéről stb.

Érettségi előtt osztályfőnöke kérdésére azt válaszolta, hogy jogász lesz. „Úgy volt, hogy jogsász leszek, mert ez a hagyomány a familiánkban. De az utolsó pillanatban megijedtem a paragrafusoktól...” (11). A család kívánsága és a maga hajlandóságai közt kellett válasszon. Mikor elérkezett a döntés pillanata, vágyai szerint döntött: tanár lesz! Így vált belőle bölcsészhallgató Pesten. Az itt látogatott kurzusok és szemináriumok anyaga szervesen egészíti ki gimnazista korában szerzett olvasmányélményeit és alakítja költővé érlelődésének folyamatát.

Alapvizsgája után belátta, hogy tanulását igazán gyümölcsözővé csak úgy tudja tenni, ha filozófiai alapot s mintegy keretet ad addig meglehetősen rendszertelenül folytatott tanulmányainak. Főleg filozófiatörténeti előadásokat hallgatott, s különösen két nagy személyiség keltette fel figyelmét: *Spinoza* és *Hume*. 1923-ban egy interjúban így emlékezett vissza erre: „Egyetemi hallgató voltam akkor, és ábrándom a – filozófia! Alig kételkedtem, hogy megoldom az őgynevezett világrejtélyeket. Verseket csak mellesleg írtam és magamnak...” (12). Érdeklődését felkeltette a fenomenológia és a *William James* képviselte lélektan. Olvasta még ezenkívül *Spencert*, *Nietzsché*t és *Machot*. Ilyen irányú érdeklődésének tulajdonítható, hogy megtremthette szaktanulmányainak lélektani-filozófiai alapját, és ezáltal lehetővé vált az is, hogy a tudatlíra és az általa objektív költészetnek nevezett líra poétikája tudatosuljon benne, és a kezdeti gyengébb próbálkozások mellett megszülessenek azok a versek, amelyeket egy fél évtized múltán is érdemesnek ítélt majd arra, hogy felvegye őket a *Levelek Irisz koszorújából* című kötetébe.

Egyetemi tanárai közül – *Négyesy Lászlón* kívül – talán *Bodnár Zsigmond* hagyott mélyebb nyomokat benne. Őt másodéves korában hallgatta először: két kollégiumát vette föl az első félévben és mindkettőből vizsgázott is. Bodnár *A magyar irodalomtörténete kezdetétől a XVI. század végéig* és *A XIX. század regényirodalma* címmel tartott előadássorozatot. Ebben adta elő híres elméletének tömör összefoglalását, teljesen újszerű szellemtörténeti világlátását, mely szerint az erkölcsi világot az eszme mozgatja, mégpedig ritmikusan, hullámszerűen. Szerinte az irodalom is ilyen ritmusokban fejlődik. Elmélete nyilván még zavaros, tele van ellentmondással, logikai hibával, mégis figyelemreméltó, mert a következetlenségen, kuszaságon is átizzik az az igény, hogy fölismerje és megértse a szellemi élet törvényeit, az irodalom jelenségeit. Bodnár a századfordulót átmeneti korszaknak tekintette, s azt hirdette, hogy a századvég realizmusát felváltja az idealizmus, s elkövetkezik az a kor, melyben az erkölcsi akaratnak már nem lesz ereje a társadalom, a művészet rendjét védelmezni. Babits ekkori dolgozataiban is föl lehet fedezni ezt az alapállást, vagyis, hogy az átmeneti korszak művészete a *l'art pour l'art*, másrészt meg ehhez a tételhez kapcsolódik az irodalom arisztokratizmusának a kérdése is. A Bodnár-féle elmélet egyes lecsapódásai fellelhetők Babits bizonyos verseiben is!

A Négyesy-szeminárium műhelye, éltető közege volt a modern magyar irodalom ifjú képviselőinek, a kezdő íróknak, költőknek, amely által Babits közelebbről megismerkedhetett a magyar szellemi élettel, s itt kapta meg azokat a tájékozódási pontokat is, amelyek segítségével az európai művelődés új teljesítményeivel is szorosabb kapcsolatba kerülhetett.

Az egyetem elvégzése voltaképpen Babits ifjúkora legfontosabb szakaszának a lezáródását is jelenti. Ekkor már megvan az alap ahhoz, hogy a gyakorló tanárból kiütközzön a költő, és az ezután szerzett ismertanyag már csak színezi a szellemi téren egyre határozottab iíró világnézetét!

JEGYZET

- (1) Babits-Juhász-Kosztolányi levelezése. Új magyar múzeum 3. sz., Akadémia Kiadó, Budapest, 1959, 113-114.p.
- (2) *Babits Mihály: Esszék-tanulmányok I-II.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1978, II.köt. 688-689. p.
- (3) Interjúk Babits Mihállyal. Budapest, 1979, 20.p.
- (4) Móricz Zsigmond: Tanulmányok. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1978, I. köt., 970.p.
- (5) Schneider Miklós: Vasvár megye 1754. évi nemesi összeírása. Szombathely, 1939.
- (6) Interjúk. 31.p.
- (7) *Sásdi Sándor: Babits Mihály iskolaévei.* Újság, 1941. aug. 17.
- (8) *Béla György: Babits Mihály tanulóévei.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1983, 68.p.
- (9) Babits-hagyaték. Országos Széchényi Könyvtár, Fond.III/39.
- (10) Interjúk, 108-109.p.
- (11) *Babits Mihály: Önéletrajzok és interjúk,* Budapest, 1980, 94.p.
- (12) Interjúk, 20.p.

SALLÓ LÁSZLÓ